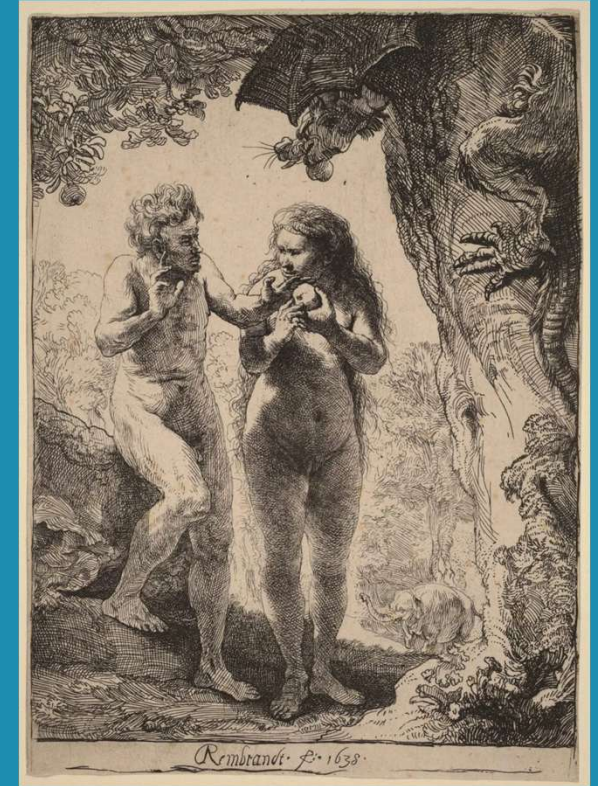

Slang, draak, duivel of spreekbuis van Satan?

De slang uit Genesis 3 en haar doorwerking in apocriefe literatuur

Bryan Beeckman

Didachè-studiedagen Bijbel 18-19 augustus 2026

Rembrandt van Rijn, *Adam and Eve*, 1638 (The Art Institute of Chicago, Chicago).

Introductie

- Slang als sluwe verleidster of de duivel?

Achter de keuze van onze stamouders voor ongehoorzaamheid gaat een verleidelijke, aan God tegengestelde stem schuil, die hen uit afgunst de dood doet ondergaan. De Schrift en de overlevering van de kerk zien in dit wezen een gevallen engel, Satan of duivel geheten. (*Catechismus* §391).

⇒ Niet in Genesis 3!

⇒ Vanwaar dan wel?

1. De slang in de Bijbel

1.1 Genesis 3:1

- Masoretische tekst:

Van alle in het wild levende dieren die de HEER God gemaakt had, was de slang het sluwst (עָרוּם, *arûm*).

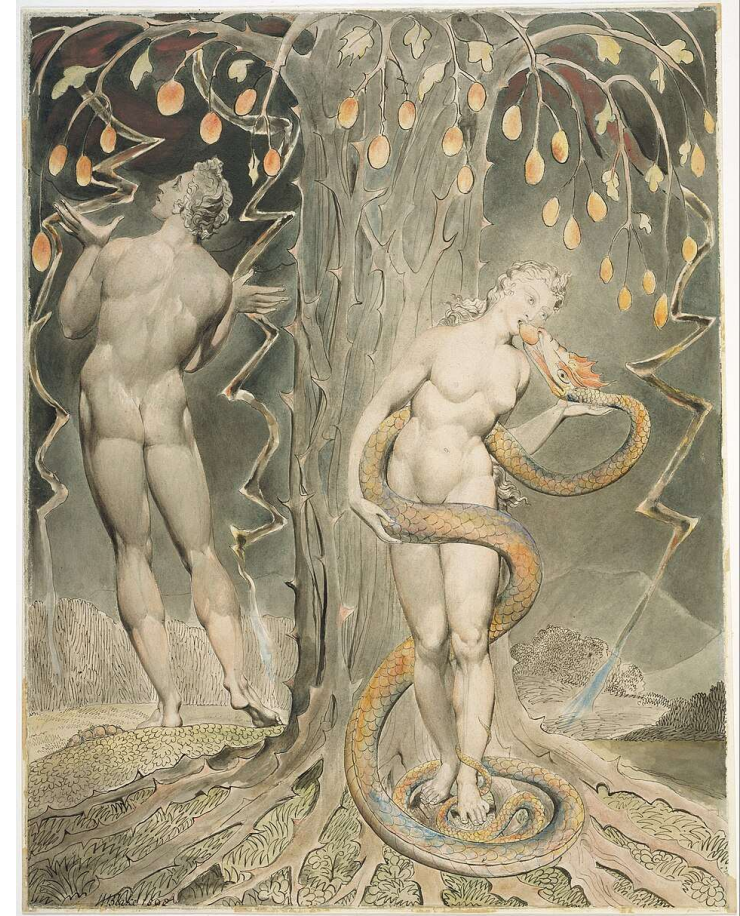
- עָרוּם

⇒ ‘verstandig, bedachtzaam’

⇒ ‘sluw, listig’

⇒ *idem* voor aanverwante lexemen

- נָחָשׁ (*nāḥāš*, ‘slang’) - נִחָשׁ (*naḥaš*, ‘omen, waarzeggerij’)

William BLAKE, *The Temptation and Fall of Eve*, 1808 (John Milton's *Paradise Lost*).

1. De slang in de Bijbel

1.1 Genesis 3:1

- Septuagint:

De slang was de verstandigste (φρονιμώτατος, *fronimōtatos*) van alle dieren op de aarde die God gemaakt had.

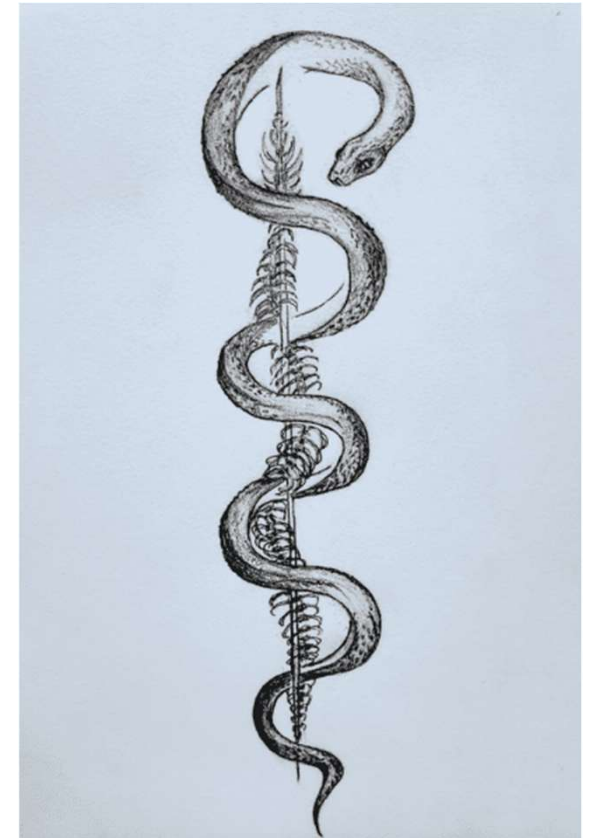
- φρόνιμος

⇒ ‘verstandig, slim’

⇒ Enkel hier als vertaling van עָרוּם

⇒ Slang als wijsheidsleraar

⇒ // met Griekse literatuur en Oude Nabije Oosten

Daniel WIEN, *Rod of Asclepius*, 2021.

1. De slang in de Bijbel

1.2 Wijsheid 2:23-24

²³ God heeft de mens immers geschapen voor de eeuwigheid, als afspiegeling van zijn eigen wezen. ²⁴ Maar de duivel (διαβόλου) heeft uit jaloezie de dood in de wereld gebracht; ieder die hem toebehoort roept de dood over zich af.

- Slang niet expliciet genoemd
 - ⇒ Eerste instantie link slang en duivel?
 - ⇒ Of toch niet? (διάβολος als ‘tegenstander’)

1. De slang in de Bijbel

1.3 Openbaring 12:9

De grote draak werd op de aarde gegooid. Hij is de slang van weleer (ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος), die duivel (Διάβολος) of Satan (ὁ Σατανᾶς) wordt genoemd en die de hele wereld misleidt. Samen met zijn engelen werd hij op de aarde gegooid.

- De oude slang (ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος) = slang uit Genesis
- Slang = de duivel/Satan
- // Openbaring 20:2
- Ook elders?

Philippe-Jacques DE LOUTHERBOURG, *The Angel Binding Satan*, ca. 1797 (Yale Center for British Art, New Haven).

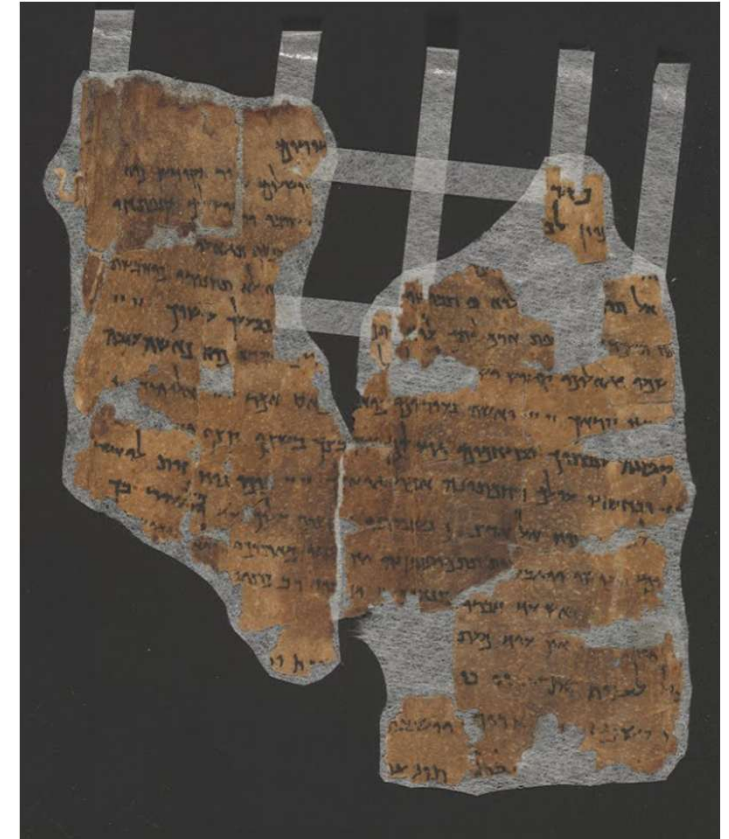
2. De slang in de apocriefe literatuur

2.1 Jubileeën

- 2^e eeuw v.Chr.(?)
- ‘Klein Genesis’

Op het einde van zeven jaar die hij daar voltooide, zeven jaar exact, in de tweede maand op de zeventiende dag, kwam de slang en ging naar de vrouw toe. En de slang zei tot de vrouw [...]. (Jub. 3:17)

- // Gen 3

4QJub1 (Plate 285, Frag 2)

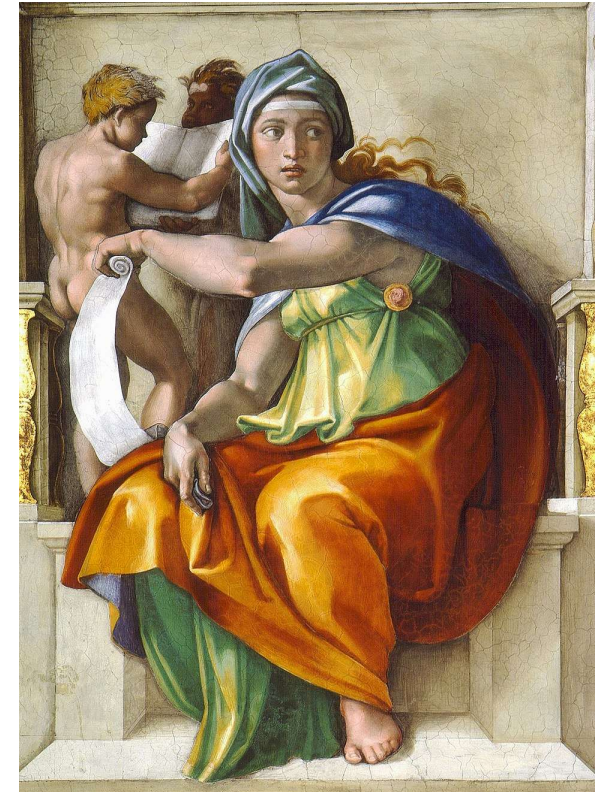
2. De slang in de apocriefe literatuur

2.2 Sibillijnse Orakels

- Bekend literair genre in Oudheid
- Grieks (hexameter)
- Later overgenomen door Joden & Christenen

Maar toch verleidt een slang hen listig (*δολίως*) met een fabel om op het doodslot af te gaan en zo kennis aan te nemen van én goed én kwaad [...]

- *δολίως* ('listig') // Gen 3 (MT)

Michelangelo, *Delphic Sybil*, 1509 (Sixtijnse Kapel, Vaticaanstad).

2. De slang in de apocriefe literatuur

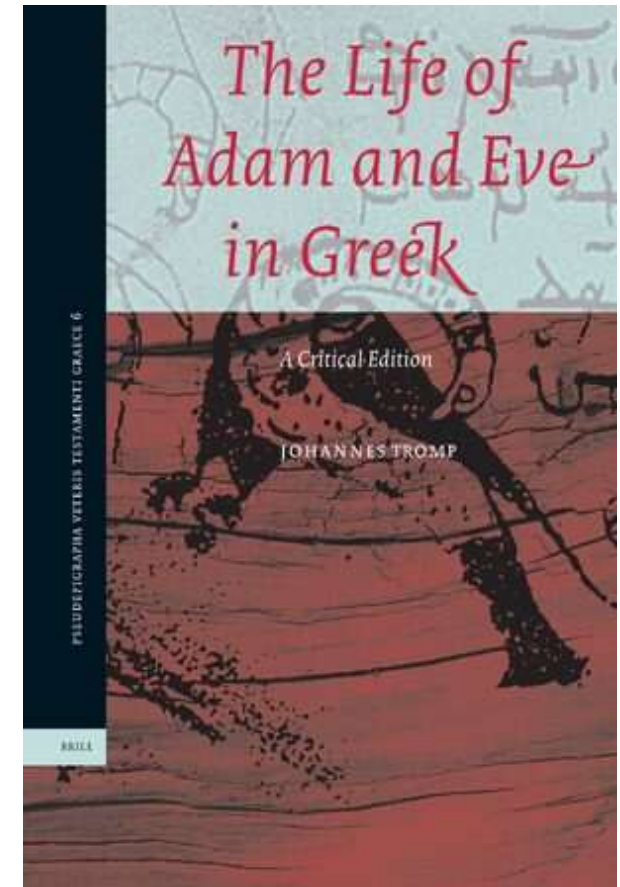
2.3 *Leven van Adam en Eva*

- *Apocalyps van Mozes* (Gr.):

Het verhaal van het leven van Adam en Eva, door God aan zijn dienaar Mozes geopenbaard, toen die de tafelen van de wet van het verbond uit zijn hand ontving, waarbij hij werd onderwezen door de aartsengel Michaël

⇒ Misleidend

- Grieks, Latijn, Armeens, Slavisch en Georgisch
- Christelijk of Joods milieu?
- 3^e eeuw n.Chr.?

2. De slang in de apocriefe literatuur

2.3 *Leven van Adam en Eva*

- Herververtelling Genesis 3
- Flashbacks Adam en Eva
- Griekse tekst (Rede van Eva, zie hand-out):
 - ⇒ De duivel vermeldt
 - ⇒ duivel verleidt de slang
 - ⇒ φρονιμώτερος // Gen 3:1 LXX
 - ⇒ duivel gedaante van engel of slang?
 - ⇒ Slang als instrument van de duivel

2. De slang in de apocriefe literatuur

2.3 *Leven van Adam en Eva*

- Latijnse tekst (zie hand-out):
 - ⇒ Rede van Eva (15-30) ontbreekt
 - ⇒ Wél in *lat.* 3832 (= *Pr.*)
 - ⇒ dialoog duivel & slang is anders
 - ⇒ Adam meerdere van de slang?
 - ⇒ Inconsistenties Gr. tekst uitgeklaard
- Satan/de vijand als grote verleider (7:1, Gr. & Lat.)
- Satan // slang = latere Latijnse tradities en *Openbaring van Sedrach*

Maître des Heures de Jean de Montauban, *Lives of Adam and Eve*, the Second Temptation, ca. 1430-1440, f. 27r.

2. De slang in de apocriefe literatuur

2.4 Openbaring van Abraham

- Oudkerksslavisch (oorspronkelijk Hebreeuws/Aramees)
- 1^e eeuw n.Chr.
- Abraham wijst afgodendienst af (1-8), openbaring aan Abraham (9-32)
- Figuur met de gedaante van een slang, mensenhanden en –voeten en vleugels
⇒ Azazel (// Henochtraditie)

Azazel, in *Dictionnaire infernal* by Collin de Plancy, 1863.

2. De slang in de apocriefe literatuur

2.5 1 Henoch

- Volledige tekst in Ethiopisch
- Ook vondsten in Qumran
- 1^e eeuw n.Chr.
- *Boek van de Parabels* (1 Henoch 37-71):

En de naam van de derde is Gadriël: dit is degene die de zonen der mensen alle dodelijke slagen toonde; en hij leidde Eva op dwaalwegen, en hij toonde de mensenkinderen de wapens van de dood, het schild en het borstpantser en het moordend zwaard, en [hij toonde] alle wapenen van de dood aan de zonen der mensen.

⇒ Geen duivel, geen slang maar Gadriël

4Q206 (Plate 359a)

2. De slang in de apocriefe literatuur

2.6 2 Henoch

- Slavisch (korte en lange versie)
- Enkele Koptische fragmenten
- 1^e eeuw n.Chr.?
- ⁴ De Duivel is van de laagste plaatsen. En hij zal een demon worden, omdat hij wegluchtte uit de hemel: Sotona, omdat zijn naam Satanaël was. ⁵ Zo werd hij anders dan de engelen. Zijn natuur veranderde niet, [maar] zijn gedachten wel, want zijn bewustzijn van rechtvaardige en zondige dingen veranderde. ⁶ En hij werd zich bewust van zijn verdoeming en van de zonde die hij voordien eerder begaan had. En dat is waarom hij een list tegen Adam bedacht. In zo'n vorm [*i.e., als Sotona, een demon*] ging hij het paradijs binnen, en bedierf hij Eva. Maar met Adam maakte hij geen contact.

⇒ Satanaël in de vorm van een demon

Enoch, in Figures de la Bible, 1728.

2. De slang in de apocriefe literatuur

2.7 3 Baruch (*Griekse Openbaring van Baruch*)

- Grieks en Slavisch
- 1^e-3^e eeuw n.Chr.
- Verwijzing naar Gen 3 in derde hemel (zie hand-out)
⇒ Sammaël (Grieks)/Satanaël (Slavisch)
⇒ De slang als kledingstuk (*// Openbaring v. Abraham*)

3. Conclusie

- Genesis 3: slang heeft niets te maken met duivel
⇒ LXX zelfs heel positief over slang!
- Andere bijbelboeken: enkel Openbaring 12:9 mogelijke allusie op Gen 3.
⇒ (oer)slang = Satan/duivel
- Apocriefe literatuur:
⇒ Slang = listige verleidster (// Hebreeuwse tekst)
⇒ Slang = spreekbuis van de duivel
⇒ Engel of duivel verantwoordelijk voor zondeval, neemt soms gedaante aan van slang
- Wat met andere apocriefen, e.g., *Grot van de Schatten*, *Conflict van Adam en Eva (met Satan)* en *Evangelie van Barnabas*?

Catéchisme en image, n° 58 - *Le péché originel*, Paris, eind 19e-begin 20e eeuw (Mucem, Marseille).

VEEL DANK!!!